

- ⁸⁵ Fenyvesi Csaba–Herke Csongor–Tremmel Flórián: *Új magyar büntetőeljárás* (Dialog Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2004, 88. p.; a továbbiakban: Fenyvesi–Herke–Tremmel, 2004).
- ⁸⁶ Nagy Lajos: *Fellebbezés a büntetőperben* (Budapest, 1960, 310. p.; a továbbiakban: Nagy Lajos, 1960).
- ⁸⁷ *A büntetőeljárás törvény magyarázata*. 2. kötet (KJK-KERSZÖV, Budapest, 658. p.)
- ⁸⁸ Cséka, 1984: i. m., 128. p.
- ⁸⁹ Nagy Lajos, 1960: i. m., 310. p.
- ⁹⁰ Angyal Pál: *Anyagi és alaki büntetőjog. Az érvényben lévő törvényekben foglalt büntetőjogi szabályok összeállítása a iudikatura feltüntetésével* (Budapest, 1917, 164. p.; a továbbiakban: Angyal, 1917).
- ⁹¹ A jogorvoslatok kialakulásakor egyébként a terhelt terhére nem is lehetett fellebbezni. Ahogy Angyal fogalmazott: „ha a vádlott felmentett vagy megnyugodott, úgy a közzvádoló nem élhet perorvoslattal”. (Angyal, 1917: i. m., 164. p.)
- ⁹² Molnár, 1980: i. m., 426. p.
- ⁹³ Farkas Ákos–Róth Erika: *A büntetőeljárás* (KJK KERSZÖV, Budapest, 2004, 302. p.)
- ⁹⁴ Cséka, 1984: i. m., 129. p.
- ⁹⁵ Király Tibor: *A védelem és a védő a büntető ügyekben* (KJK, Budapest, 1962, 237. p.)

- ⁹⁶ Cséka, 1984: i. m., 129. p.; Nagy Lajos, 1960: i. m., 309. p.
- ⁹⁷ Cséka, 1984: i. m., 129. p.
- ⁹⁸ Molnár László: *A reformatio in peius tilalmának érvényesülése a Bp. 202. § a)-c) pontjára alapított hatályon kívül helyezést követő új eljárásban* (Magyar Jog, 1956. 4., 109. p.)
- ⁹⁹ Molnár, 1980: i. m., 426. p.
- ¹⁰⁰ Delitalia, Giacomo: *Il divieto della reformatio in peius nel processo penale* (Milano, 1927, 216. p.)
- ¹⁰¹ Molnár, 1980: i. m., 429. p.
- ¹⁰² Molnár, 1980: i. m., 430. p.
- ¹⁰³ Cséka, 1984: i. m., 133. p.
- ¹⁰⁴ Cséka, 1984: i. m., 133. p.
- ¹⁰⁵ Ilyen járulékos kérdés lehetett Cséka szerint a szabadságvesztés végrehajtási fokozata, a feltételes szabadság, a büntetőeljárásban elbírált szabálysértés, a kegyelem, a mentesítés, a pénzmellékbüntetés átváltoztatási kulcsa, a büntügyi költség, az összbüntetésbe foglalás, az ítélet kijavítása körébe tartozó nem tartalmi hibák stb. (Cséka, 1984: i. m., 134. p.)
- ¹⁰⁶ Rácz, 1968: i. m., 460. p.
- ¹⁰⁷ Fenyvesi–Herke–Tremmel, 2004: i. m., 530. p.

MŰHELY

Rigó Kinga

Adalékok az egyetemi bíráskodás történetéhez – különös tekintettel a magyar egyetem alapszabályaiban foglaltakra

Az európai egyetemek, autonómiájuk részeként hagyományosan magukénak tudták – és bizonyos értelemben tudják ma is – azt a jogot, hogy ítélkezzenek tagjaik tevékenysége felett, sőt, szükség esetén meg is büntessék őket. Erre az egyik első példa az I. Frigyes által 1155-ben Bologna egyetemének adott ún. Authentica Habita privilégium, amelynek értelmében, amennyiben az egyetem hallgatóit beperelték volna, joguk volt választani, vajon tanáraik vagy a város püspöke ítéljenek-e felettük.¹ Figyelemmel arra, hogy az oktatás egészét majd csak az abszolutizmus vonja az állam hatókörébe a 18. század második felében, az egyetemi igazságszolgáltatás, az egyetemi bíráskodás a magyar királyságban sokáig az egyetemeiket megillető általános szokásokon alapult.

Első egyetemünk, a pécsi (1367) professzorai, hallgatói esetében ugyanúgy létezett minden privilégium, szabadság és mentesség, mint bármely más európai (pl. a krakkói) egyetem esetében. Az egyetemet megillető mentesség pedig jelentette az általános joghatóság alóli mentességet is: „*sind sie vor kirchliches oder weltliches Gericht nicht zu ziehen*”.² A pécsi egyetem történetének kutatója, Petrovich Ede valószínűsíti továbbá, hogy a 14–15. század fordulóján történt – sajnálatos módon halálos kimenetelű – diákincidens, a hozzá tartozó orvosi szakvéleménnyel együtt szintén az egyetemi bíráskodásnak képezte tárgyát,³ s közzismert az is, hogy a pozsonyi egyetemen (kb. 1465–1490) az egyetemi bíráskodás a kancellárián zajlott.⁴

A magyar egyetemtörténetben elszenvedett több, kisebb-nagyobb kényszerszünetet követően a nagyszombati egyetem (1635) élesztette újjá az egyetemi bíráskodás hagyományát, amelynek bírósága gyakran ténylegesen alkalmazta a hallgatókkal szemben a pallosjogát,⁵ bár a halálbüntetés tényleges végrehajtása – az egyetem és a város közötti hatásköri összetűzés eredményeként megszületett 1641-es uralkodói döntés eredményeként – a városi tanács (Nagyszombat) hatáskörébe tartozott.⁶

Jóllehet az abszolutizmus megváltoztatta ezt a szokásjogi alapú megközelítést, és a teljes egyetemi irányítást a központi hatalomhoz rendelte, az egyetemi bíráskodás alapvetően továbbra is a korábbi gyakorlat továbbélését jelentette. A Ratio Educationis értelmében az – egyébként a Helytartótanács irányítása alá helyezett – egyetem elkülönült egyetemi hatósággal rendelkezett, amelynek hatáskörébe tartozott a jogesetek eldöntése, a rend és az erkölcsi fegyelem fenntartása, az akadémikusok vétségeinek kivizsgálása, az egyetem saját közrendjének fenntartása és szükség esetén a büntetés kiszabása.⁷ Bár az egyetem akadémiai hatósága alapvetően az egyetem tagjaiból – rektor,

titkár, a négy kar dékánja, szeniorok, szabad és nemes művészetek prorektora – állt, a központi kormányzati jelenlét – ha tetszik: ellenőrzés – is biztosított volt a hatóság titkárának határozatlan idejű, uralkodó általi kinevezésével. A Ratio Educationis többek között kimondta, hogy az egyetem akadémiai hatósága testület, amelynek hatáskörét alapvetően a komolyabb kihágások számára tartotta fenn: az erkölcsi fegyelemmel kapcsolatos ügyekben általában a dékán volt a bíróság, csak a bonyolult, komolyabb ügyeket tárgyalta maga az egyetemi hatóság. E hatóság döntéseinek a végrehajtása az egyetemi hivatalos feladat volt.⁸

Komolyabb beavatkozást jelentett az egyetem életébe II. József 1784-es rendelkezése, mely egyszerűen eltörölte az egyetemek törvénykezési jogát, és az egyetem tagjainak deliktumai feletti ítélkezési jogot a nemesek esetében a megyei igazságszolgáltatás, nem nemesek esetében pedig a városok hatáskörébe utalta.⁹ Kalapos királyunk halálával 1792-ben került sor egy újabb rendelkezés kiadására, mely a jogi karnak tartotta fenn az egyetemi bíráskodás feladatát,¹⁰ majd az 1816. évi – büntetőjogi és civiljogi részből álló – rendelet erősítette meg az egyetemi bíráskodás létét.

A reformkor eredményeként dolgozták ki azt az új tervezetet, amely a „Magyar Egyetem Alapszabályai” címet viseli, amely azonban a történelmi körülmények alakulása miatt soha nem léphetett hatályba. Mégis érdemes néhány rendelkezését áttekinteni, hiszen az nemcsak egy nagyon érdekes kirándulásra invitál a távoli múltba, de részleteiben vázolja fel az egyetemi bíráskodásra vonatkozó elképzeléseket, sőt néhány esetben a gyakorlati problémákat és az egyetem mindennapi életét egyaránt.

A jogalkotó számba veszi az egyetemen elkövethető bűncselekményeket: a hivatalos hirdetmények letépesét az egyetem hirdetőtáblájáról (gondoljunk csak arra, mi történe, ha egy hallgató a mai hirdetőtábla, a Neptun vagy ETR rendszerből törölné a neki nem tetsző hirdetményeket), a hallgatók közötti verekedéseket, becsület-sértéseket, az ún. rendügyelők tevékenységének elfogadásával kapcsolatos problémákat stb., amelyeket a tervezet

Gießen, az egyetemi börtön kívülről

megpróbál pónalizálni és szankcionálni.

Az egész javaslat 291 paragrafusból áll, amelyek közül 71 foglalkozik kifejezetten az „Egyetem fegyelmi hatóságával”. Megállapítja a valamenyny cselekményre érvényes általános, illetve az eljárási szabályokat, egyenként meghatározza a vétségeket, a hozzájuk fűzött szankciókkal egyetemben, valamint az eljárásban résztvevő személyeket: a dékánt, a rendügyelőket, az esküdtszéket és az egyetemi bíróságot.

A rendügyelők feladata a tervezet értelmében a rend és a fegyelem fenntartása a hallgatók között, feljegyezni, ha a hallgató nem látogatja az órákat, és biztosítani, hogy az egyetemi hirdetőtáblán csak hivatalos hirdetmények legyenek megtalálhatók. A rendügyelők számát a dékánok lettek volna jogosultak meghatározni, de megválasztásuk már a hallgatókhoz tartozott.¹¹

A karonként létrehozandó esküdtszék – amely egyébiránt az egész bírósági eljárás alapja – tagjai választás útján nyerik megbízatásukat a 18 évesnél idősebb, s a megelőző évben büntetlen hallgatók közül. Az egyetem változó összetételű bírósága az érintett kar professzoraiból állt, elnöke a dékán, tagja két professzor, mint ülnök és egy fő jegyzőkönyvvezető.¹² Jóllehet maga a javaslat következetesen külön intézményként említi az esküdtszéket és a bíróságot, valójában a kettő elkülönült szerepe nem értelmezhető, hiszen a bűnösség kérdésében az esküdtszék, a büntetés kiszabása kérdésében pedig a tulajdonképpeni bíróság lett volna jogosult dönteni.

Magát az eljárást a következőképpen szabályozza a tervezet: a bíróság elnöke (a dékán) ellenőrzi, hogy az esküdtszék valamennyi tagja jelen van-e, s ha az esküdt elfogadható indok nélkül nem jelenik meg a tárgyaláson, bírságot szabhat ki.¹³ A 24 esküdt nevét egy edénybe dobják, s az a 12 fő lesz végül az esküdtszék, akiknek a nevét kihúzták. Mind a vádlottnak, mind pedig a vádlónak jogában áll egy alkalommal fejenként 6 fő vonatkozásában a visszavetés jogával élni, amennyiben bármely okból azon 6 fő esküdtként történő működésével nem ért egyet.¹⁴

A tárgyalás a tervezet értelmében nyilvános ugyan, azonban e nyilvánosság csak az egyetem tagjainak (hall-

gatók, oktatók és egyetemi tisztviselők) vonatkozásában értelmezhető, és a képviselő sem engedélyezett.¹⁵ A tárgyalást a bíróság elnöke vezeti le,¹⁶ melynek során elsőként a rendügyelő, aztán a vádlott kihallgatása, s végül a tanúvallomások következnek.¹⁷

A tárgyalás berekesztését követően az esküdszék egyszerű többséggel, nyílt szavazással dönt a vádlott bűnösségéről, azzal, hogy ha akár egyetlen esküdt is kéri, titkos szavazást kell tartani.¹⁸ A vádlott bűnösségéről vagy ártatlanságáról szóló hirdetmény a tárgyalásról készült jegyzőkönyv kötelező melléklete.¹⁹ Ha a vádlott bűnösnek találtatik, a bíróság dönt a büntetés kiszabásáról.

Az esküdszék véleményének meghallgatását követően azonban a bíróság – egyhangú döntéssel – másik zsűri döntését is kérheti, amennyiben úgy látja, hogy hibás döntés meghozatalára került sor. E második esküdszék döntése azonban – a bűnösség kérdésében – már jogerős.²⁰

A tervezet természetesen elismeri az ítélet elleni jogorvoslat lehetőségét: az egyszerű fellebbezést az egyetemi bizottsághoz, valamint egy különös fellebbezést a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez, ez utóbbit azonban csak a száműzetés elleni fellebbezés esetén engedi meg.²¹ Mind a vádlottnak, mind pedig a vádlónak 24 óra áll rendelkezésére a jogorvoslati kérelem benyújtására.²² Az egyetemi bizottság megsemmisítheti az ítéletet, avagy utasíthatja az elsőfokon eljáró bíróságot a büntetés helyes alkalmazására, de nem hozhat új ítéletet.²³ A megsemmisítés indoka csak komoly eljárási szabálysértés vagy hibás büntetés kiszabása lehetett.²⁴

Kiszabható büntetésként a tervezet a felsőbbbségi megdorgálást – s ennek három válfaját: a cselekmény súlyától függően a dékán előtti, az egyetemi tanárok előtti vagy pedig a kar hallgatói előtti megdorgálást –, a bírság kiszabását, a rendügyelői státusz elvesztését, a fogságba vetést, a száműzetést és az elutasítást ismeri.

A bírság az egyetem saját bevétele, sőt a fogságba vetés is az egyetem fogdájában került végrehajtásra.

A fogság, mint egyetemi szabadságvesztés-büntetés magán hordja az egyetemi lét sajátosságait: a fogság ideje alatt az elítélt látogathatta az óráit, de nem fogadhatott látogatókat, őt magát pedig az egyetemi porkoláb felügyelte. Az egyetemi fogságot alapvetően munkanapokon hajtották végre, amennyiben azonban annak időtartama meghaladta a 8 napot, akkor munkaszüneti napon is végre lehetett hajtani.

Fogságbüntetést a következő cselekmények elkövetőinek ír elő a tervezet: ismételt csendháborítás (225. §), az egyetem termeinek, kórodáinak és gyűjteményeinek

megzavarása (226. §), az egyetem hirdetőablájáról a hivatalos hirdetménynek letépése (227. §), a rendügyelő bántalmazása hivatalos feladatának teljesítése közben (229. §), ismételt súlyos bántalmazás a hallgatók között (231. §), vallás és nemzetiség gúnyolása (232. §), hallgatók egymás közötti tetteleges bántalmazása (233. §), közérkölciség ellen szóban elkövetett vétkek és tettek

(234–235. §§), valamint a rendügyelők által hivatalos eljárásuk alatt elkövetett szándékos visszaélések (237. §).

A fogság-börtönfogda szavak hallatán méltán fogalmazódhat meg a valamennyi büntetési nem közül a szabadságvesztés (fogság) súlyosságára vonatkozó gondolat. Valójában azonban a száműzetés-büntetés mellett – következményeit tekintve – a fogság jelentősége eltörpült. Míg a fogság legrosszabb esetben is

legfeljebb három hétig tartott (pl. vallás és más nemzetiség gúnyolása esetében, 232. §), s a hallgató ezalatt az idő alatt sem maradt le a tananyagról, hiszen óráit látogathatta, a száműzetés hatálya alatt álló elítélt gyakorlatilag kicsapták, nem csupán a pesti egyetemről, de az összes többi egyetemről is.²⁵ Ehhez képest mindenképpen enyhébb következménnyel járt a fogság, de akár az elutasítás is, amely utóbbi a száműzetés enyhébb változatának is felfogható, hiszen ezen büntetés hatálya alatt az elítélt nem látogathatta ugyan az adott intézményt, azonban más iskolába mehetett, és maga az eltiltás is csak legfeljebb egy évre szólhatott.²⁶

Ezen büntetési nemekhez képest a bírság kivétele (ha az érintett nem bizonyult eléggé szorgalmasnak tanulmányai terén) és a felsőbbbségi megdorgálás (a csend, rend megzavarásáért)²⁷ csak mint rendkívül enyhe jogkövetkezmények foghatók fel.

A javaslat ismert még egy speciális büntetést, csak a rendügyelők számára arra az esetre, ha nem teljesítenék kötelességüket: ez lett volna a státuszvesztés. Ezt a büntetési nemet is bírósági ítéletnek kellett kimondania, azonban szándékos elkövetés esetében nem csak a státuszvesztés, hanem – kvázi halmazati büntetésként – a fogságba vetés is kiszabható volt.

Maga az ítélet – mint arról korábban már volt szó – tulajdonképpen két részből állt: a bíróság ítélete mellett magában foglalta az esküdszék döntését tartalmazó hirdetményt a bűnösség kérdésében egyaránt.²⁸

A lehetséges büntetések számbavétele mellett a tervezet rendelkezik arról is, hogy mely cselekmények azok, melyek kifejezetten a bíróság hatáskörébe tartoznak. Az általános szabály az, hogy minden cselekmény a bírósághoz tartozik, amennyiben bebörtönzés-büntetéssel,

Würzburg, rajz az egyetemi börtönletről (1828)

száműzetéssel, avagy elutasítással sújtható, de ide sorolja a rendügelők kihágásait is.²⁹ Minden más cselekmény – nagyrészt fegyelmi ügyek és tanulási problémák – a rendügelőknek vagy a dékánnak tartatott fenn.³⁰

Ez az Eötvös József-féle tervezet sosem lépett hatályba, sőt érdemi tárgyalására sem került sor, mégis jelentősége hallatlan, hiszen – figyelemmel arra, hogy az egyetemi bíraskodás 1848-at követően megszűnt – az utolsó kordokumentumok egyike e témában. Érdekes módon azonban az universitást önkormányzatiságának, autonómiájának egyik alappilléreként megillető törvényke-

zési hatáskör saját tagjai vonatkozásában megmaradt a későbbi évszázadokban, sőt a mai napig is. Ma is bíráskodnak egyetemeink, amikor a hallgatók panaszait elbírálják, vagy amikor oktatóik, hallgatóik, egyéb alkalmazottaik fegyelmi ügyeiről döntenek. Ez a bíraskodási jog még hasonlít is az Eötvös tervezetében foglaltakra, hiszen szigorú szabályok mentén, csak meghatározott cselekmények vonatkozásában, meghatározott jogkövetkezmények alkalmazását jelentik, melyek az egyetemeket évszázadokon át megillető törvénykezési jogban gyökereznek.

Jegyzetek

- ¹ Weszely Ödön: *Az egyetem eszméje és típusai*, XIII. fejezet: <http://mek.niif.hu/01900/01934/html/wesz115.htm>
- ² Pecze, Ferenc: *Beiträge zur Geschichte der ungarischen Universitätsjurisdiction, Die Differenzierung der Universitätsverwaltung und Gerichtsfunktion*. In: *Zeszy Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego*, CCCCXI 1976, *Prace Prawnicze Z.* 73. 158. p.
- ³ Petrovich Ede: *Adatok a pécsi egyetem történetéhez* (Felsőoktatási Szemle 1967. 9. sz. 522. p.); Pecze, Ferenc: i. m., 158. p.
- ⁴ Pecze, Ferenc: i. m. 159. p.
- ⁵ Pecze, Ferenc: i. m. 159. p.
- ⁶ Weszely Ödön: *Az egyetem eszméje és típusai*, XIII. fejezet, <http://mek.niif.hu/01900/01934/html/wesz115.htm>; Pecze, Ferenc: i. m.
- ⁷ *Az 1777-iki Ratio Educationis*. Ford. dr. Friml Aladár. Kiad.: Kath. Középiskolai Tanáregylet, 1913. XVI. § 52. p.
- ⁸ *Az 1777-iki Ratio Educationis*, XXIII. § 56. p.
- ⁹ Pecze, Ferenc: i. m. 159. p.
- ¹⁰ Pecze, Ferenc: i. m. 160. p.
- ¹¹ A magyar egyetem alapszabályai. Melléklet a pesti egyetem 1823–1848 tanrendjéhez 172–175. §.

- ¹² A magyar egyetem alapszabályai. Melléklet, 184. §.
- ¹³ A magyar egyetem alapszabályai. Melléklet, 189. §.
- ¹⁴ A magyar egyetem alapszabályai. Melléklet, 190. §.
- ¹⁵ A magyar egyetem alapszabályai. Melléklet, 193. §. és 5. §
- ¹⁶ A magyar egyetem alapszabályai. Melléklet, 194. §.
- ¹⁷ A magyar egyetem alapszabályai. Melléklet, 196. §.
- ¹⁸ A magyar egyetem alapszabályai. Melléklet, 197–200. §.
- ¹⁹ A magyar egyetem alapszabályai. Melléklet, 202. §.
- ²⁰ A magyar egyetem alapszabályai. Melléklet, 203. §.
- ²¹ A magyar egyetem alapszabályai. Melléklet, 213. §.
- ²² A magyar egyetem alapszabályai. Melléklet, 206. §.
- ²³ A magyar egyetem alapszabályai. Melléklet, 210. §.
- ²⁴ A magyar egyetem alapszabályai. Melléklet, 207. §.
- ²⁵ A magyar egyetem alapszabályai. Melléklet, 221. §.
- ²⁶ A magyar egyetem alapszabályai. Melléklet, 220. §.
- ²⁷ A magyar egyetem alapszabályai. Melléklet, 225–226. §.
- ²⁸ A magyar egyetem alapszabályai. Melléklet, 204. §.
- ²⁹ A magyar egyetem alapszabályai. Melléklet, 177. §.
- ³⁰ A magyar egyetem alapszabályai. Melléklet, 174–176 §.

Igen tisztelt Hölgyeim és Uraim!

A heidelbergi Ruprecht-Karls Egyetem a mai ünnepi, 624. tanévnyitóval kezdi meg jubileumi évét, amelyben egyetemünk fennállásának 625. évfordulóját ünnepeljük. 625 évvel ezelőtt, 1385. október 23-án írta alá VI. Orbán pápa Németország jelenleg legrégebbi egyetemének alapítólevelét, amelyben engedélyezte I. Ruprechtnek, Pfalz grófjának és választófejedelemnek, hogy egyetemet hozzon létre Heidelbergben. A jubileumra nemcsak akadémiai ünnepségekkel emlékezünk, hanem tudományos rendezvényekkel is, amint az a *Ruperto Carolához* illik. Egészen jövő év októberéig zajlanak majd a rendezvények, mert pontosan egy évvel később, 1386. október 18-án ünnepélyes istentisztelettel vette kezdetét az oktatás az egyetemen, amelynek első rektora Marsilius von Inghen volt. Így sikerült megfelelnünk annak a kihívásnak, hogy tisztázzuk: az egyetem születésnapját az alapító okirat kiállí-

JUBILEUM – HEIDELBERG 625

UNIVERSITÄT
HEIDELBERG
Zukunft. Seit 1386.

625 Jahre
Ruperto Carola

Prof. Dr. Bernhard Eitel

A jövő 1386 óta¹

tásának napján (tehát az adományozási napon) vagy pedig az oktatás megkezdésének napján (tehát tulajdonképpen az akadémiai születésnapon) ünnepeljük-e.